

УДК 537.3:343.23:343.37

О. А. Гончаренко

здобувач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65068, Україна

ОБ'ЄКТ ВИКРАДЕННЯ ЕЛЕКТРИЧНОЇ АБО ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ ШЛЯХОМ ЇЇ САМОВІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ

У статті розглядаються питання об'єкта викрадення електричної та теплової енергії шляхом її самовільного використання. Досліджено родовий об'єкт злочинів проти власності, а також визначено безпосередній та додатковий об'єкти злочину, передбаченого статтею 188-1 ККУ.

Ключові слова: об'єкт злочину, родовий об'єкт, безпосередній об'єкт злочину, додатковий (факультативний) об'єкт злочину.

Визначення об'єкта злочину має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки є необхідним для правильної оцінки соціальної суті злочинного діяння, його суспільної небезпеки. Визначення об'єкту сприяє правильній кваліфікації злочину, дозволяє відмежувати злочин від інших суспільно-небезпечних діянь.

Питання об'єкта злочину досліджували такі науковці-криміналісти, як В. Тацій, М. Коржанський, П. Матишевський, Є. Фесенко та інші вчені. Здебільшого науковці визначають об'єкт злочину як охоронювані законом суспільні відносини та соціальні цінності (блага), на які посягає злочинне діяння. З цієї концепції доцільно виходити і при визначенні об'єкту злочину, передбаченого ст. 188-1 ККУ.

Після набрання чинності Закона України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за порушення в галузі електроенергетики” від 31 травня 2005 року, яким чинний ККУ доповнено статтею 188-1, науковцями висловлювалися думки стосовно об'єкту викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання.

Мельник М. І. та Хавронюк М. І., досліджуючи питання викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання, об'єктом злочину називають право власності, а також встановлений порядок використання електричної або теплової енергії [1, с. 485].

На думку Панова М. І., безпосереднім об'єктом злочину є відносини власності в галузі використання електричної або теплової енергії, а додатковим безпосереднім об'єктом — відносини, пов'язані із забезпеченням електричною та тепловою енергією споживачів [2, с. 502].

Однак питання об'єкта викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання ще недостатньо вивчено наукою кримінального права України. З огляду на це постає необхідність у виз-

наченні об'єкту цього злочинного діяння та вирішенні питання про його місце серед інших злочинів проти власності.

В теорії кримінального права виділяють загальний, родовий та безпосередній об'єкти злочину [3, с. 97].

Родовим об'єктом злочину охоплюється певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною та економічною сутністю суспільних відносин, які підлягають охороні єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм [3, с. 97]. Саме за родовим об'єктом законодавець об'єднав кримінально-правові норми в окремі розділи ККУ.

До 2005 року у ККУ була відсутня спеціальна норма, яка встановлювала б відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання. Це діяння кваліфікували за статтею 192 ККУ — заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою.

Так, Стрельцов Є. Л., аналізуючи особливості заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, вказує, що майнова шкода може виражатися, зокрема, у формі незаконного використання винним ввіреного йому майна з метою отримання прибутку. Майно при цьому не вилучається, а протиправно використовується винною особою. Завдану матеріальну шкоду складають: вартість використаного майна, вартість палива при самовільному використанні транспортних засобів, вартість електричної або теплової енергії [4, с. 386].

Судова практика також свідчить про віднесення викрадення енергії до форм заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою.

Так, Михайлівський районний суд Запорізької області 21.02.2005 р., розглянувши кримінальну справу, встановив, що споживач електроенергії злісно заподіював значну майнову шкоду шляхом обману, за відсутності ознак шахрайства. Суб'єкт злочину шляхом висвердлювання отвору в корпусі електродіагностичника, гальмування диску електродіагностичника проволочкою, безоблікового використання електроенергії та підключення до електромереж шляхом накиду дроту заподіяв майнову шкоду енергопостачальній організації на суму 5360,22 грн. Суд кваліфікував дії особи за ч. 1 ст. 192 Кримінального кодексу України як заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою за відсутності ознак шахрайства [5].

Зі змісту судового рішення можна зробити висновок, що визначальним фактором для кваліфікації діяння за ст. 192-1 Кримінального кодексу України є спосіб вчинення протиправного діяння, а саме обман або зловживання довірою.

Як заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою викрадення енергії сьогодні кваліфікується в Російській Федерації.

У зв'язку з цим деякі дослідники вважають недоцільним виокремлення викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання в окрему правову норму, зазначаючи, що недоцільно встановлювати кримінальну відповідальність за викрадення енергії в окремій

кримінально-правовій нормі, оскільки це діяння підпадає під ознаки заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою. Однак на сьогодні існує спеціальна норма, яка встановлює відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання, яка й повинна застосовуватися при кваліфікації злочинного діяння. У зв'язку з цим постає питання про необхідність встановлення об'єкта злочинного діяння, передбаченого ст. 188-1 ККУ, визначення його особливостей.

Незважаючи на те, що у ст. 316 ЦКУ законодавець чітко дає визначення права власності, питання родового об'єкта злочинів проти власності є досить дискусійним. Це пов'язано з неоднаковим тлумаченням поняття власності різними науковцями. Деякі з них вважають власність суто економічною категорією, інші — юридичною.

Зокрема, Коржанський М. Й. зазначає, що право власності злочином не руйнується, не знищується і не анулюється, тобто йому не завдається шкода від злочину, а тому право власності не є об'єктом злочинного посягання. Злочини проти власності, на думку Коржанського М. Й., руйнують, пошкоджують на час чи назавжди економічні відносини власності, які і є об'єктом посягання [6, с. 232].

Слід погодитися з думкою В. Навроцького, який вказує, що будь-який із злочинів проти власності порушує, обмежує чи робить неможливим реалізацію прав власника з володіння, користування майном (порушує право власності в юридичному розумінні) і, разом з тим, вилучає це майно з відносин виробництва, розподілу, обміну, споживання (порушує право власності в економічному розумінні) [7, с. 218].

Отже, родовим об'єктом злочинів проти власності слід вважати суспільні відносини власності, що забезпечують власнику можливість використовувати майно на власний розсуд і в своїх інтересах, і які виникають з приводу права власності як сукупності володіння, користування та розпорядження майном, або ж іншими речовими правами, передбаченими законодавством.

Окрім родового об'єкта злочину, велике практичне значення має визначення безпосереднього об'єкта злочину. Під безпосереднім об'єктом злочину слід розуміти конкретні суспільні відносини, яким завдається шкода злочинним діянням

При визначенні безпосереднього об'єкта викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання варто звернути увагу саме на ті соціальні цінності, які зазнають негативного впливу від злочинного посягання, а отже, і потребують кримінально-правової охорони.

Враховуючи те, що енергетика є галуззю народного господарства, від сталого функціонування якої залежить життя та здоров'я людини, безпека навколишнього природного середовища, злочинне діяння в галузі електроенергетики становить загрозу як інтересам людини, так і загальнодержавним інтересам. Для визначення безпосереднього об'єкта викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання необхідно, в першу чергу, врахувати специфіку функціонування паливно-

енергетичного комплексу, основні принципи правовідносин на енергетичному ринку України.

На сьогодні немає чіткого законодавчого визначення відносин в галузі електроенергетики та у сфері теплопостачання. Тому для визначення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 188-1 ККУ, необхідно проаналізувати положення Законів України “Про електроенергетику” та “Про теплопостачання”, в яких визначені загальні засади функціонування енергетичної галузі України. З аналізу їх норм можна зробити висновок, що відносини в галузі електроенергетики та у сфері теплопостачання — це суспільні відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, транспортуванням, постачанням і використанням електричної та теплової енергії, безпечною експлуатацією енергетичного обладнання та забезпеченням енергетичної безпеки України.

Отже, безпосереднім об'єктом викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання є відносини власності в галузі електроенергетики та у сфері теплопостачання.

Додатковий об'єкт злочину, як і безпосередній, має важливе значення для правильної кваліфікації злочину, визначення його соціальної сутності, встановлення тяжкості наслідків, які настали або могли настати.

Для визначення додаткового об'єкта викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання необхідно проаналізувати, які суспільні відносини та цінності зазнають негативного впливу в результаті злочинного діяння.

Енергетична галузь функціонує у формі своєрідного механізму, в якому всі суб'єкти взаємопов'язані. Енергія від виробника (енергогенеруючої компанії) надходить до оптового постачальника, від оптового постачальника передається до енергопостачальників, які, в свою чергу, забезпечують енергією споживача. Цей механізм виробництва, розподілу, передачі та споживання енергії є безперебійним і створює умови для надійної роботи паливно-енергетичного комплексу в цілому, що й необхідно врахувати при визначенні додаткового об'єкта викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання.

Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання завдає прямих фінансових втрат енергопостачальним організаціям, адже винна особа використовує енергію самовільно (протиправно), не сплачуючи належну їй вартість. Енергопостачальні організації, яким завдано матеріальної шкоди в результаті злочинного діяння, не мають змоги розрахуватись з оптовим постачальником енергії. Оптовий постачальник енергії, в свою чергу, не може сплатити енергогенеруючим організаціям за вироблену на електричних та теплових станціях енергію. Останні не можуть сплатити за енергоносії, що створює кризу неплатежів в енергетичній галузі країни в цілому.

Крім того, негативного впливу в результаті злочину, передбаченого ст. 188-1 ККУ, зазнають добросовісні споживачі електричної та теплової енергії, оскільки в результаті злочинного діяння знижується потужність в електромережах, тиск у тепломережах, внаслідок чого знижується

якість опалення та електропостачання. На практиці трапляються випадки знеструмлення цілих міст та селищ внаслідок дій осіб, винних у викраденні енергії. Щороку трапляються випадки загибелі людей внаслідок викрадення енергії.

Таким чином, негативного впливу в результаті злочину, передбаченого ст. 188-1 ККУ, зазнають наступні категорії осіб:

- енергопостачальні організації;
- оптовий постачальник енергії;
- енергогенеруючі організації — виробники енергії;
- постачальники енергоносіїв, необхідних для виробництва енергії;
- добросовісні споживачі енергії.

Враховуючи викладене, додатковим обов'язковим об'єктом викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання слід вважати встановлений порядок виробництва, передачі, транспортування, постачання і використання електричної та теплової енергії та безпечну експлуатацію енергетичного обладнання.

Додатковим факультативним об'єктом злочину, передбаченого ст. 188-1 ККУ, може бути енергетична безпека України — в разі знеструмлення чи припинення послуг з теплопостачання значної кількості споживачів в результаті злочинних дій винної особи, а також життя та здоров'я людей.

Враховуючи викладене, можна зробити наступні висновки:

- Встановлення у ст. 188 ККУ відповідальності за викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання є позитивним зрушенням, оскільки сьогодні відносини в галузі виробництва, передачі, транспортування, постачання і використання електричної та теплової енергії потребують охорони, в тому числі й кримінально-правової. Тому цілком виправданим є доповнення розділу VI ККУ "Злочини проти власності" статтею 188-1.

- Родовим об'єктом злочинів проти власності слід вважати суспільні відносини власності, що забезпечують власнику можливість використовувати майно на власний розсуд і в своїх інтересах, і які виникають з приводу права власності як сукупності володіння, користування та розпорядження майном, або ж іншими речовими правами, передбаченими законодавством.

- Основним безпосереднім об'єктом викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання є відносини власності в галузі електроенергетики та у сфері теплопостачання.

- Додатковими об'єктами викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання слід вважати встановлений порядок виробництва, передачі, транспортування, постачання і використання електричної та теплової енергії та безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, а також — енергетичну безпеку України, життя та здоров'я людей — в разі настання тяжких наслідків (аварійного знеструмлення чи загибелі людей).

Література

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — 5-те видання, перероблене та доповнене / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Юридична думка, 2008. — 1216 с.
2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Вид. третє, переробл. та доповн. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. За заг. ред. В. В. Сташис, В. Я. Тація. — Х.: ТОВ “Одіссей”, 2006. — 1184 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К.; Х. — 2002. — 416 с.
4. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Отв. ред. Е. Л. Стрельцов. — Х.: ООО “Одиссей”. — 2005. — 864 с.
5. Архів Михайлівського районного суду Запорізької області. — Справа №1-90. — 2005 р.
6. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів. Навчальний посібник. Видання 2-ге. — К.: Атака, 2002. — 640 с.
7. Навроцький В. О. Кримінальне право України: Особлива частина. — К., 2000. — 445 с.

О. А. Гончаренко

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ОБЪЕКТ ХИЩЕНИЯ ЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ ИЛИ ТЕПЛОВОЙ ЭНЕРГИИ ПУТЕМ ЕЕ САМОВОЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Резюме

Дополнение Уголовного кодекса Украины статьей 188-1, которая устанавливает ответственность за хищение электрической и тепловой энергии, вызвало необходимость более детального изучения состава этого преступления. Статья посвящается вопросам определения объекта хищения электрической и тепловой энергии путем ее самовольного использования. Определяется родовая объект преступлений против собственности, а также непосредственный и факультативный объекты хищения энергии.

Ключевые слова: объект преступления, родовая объект, непосредственный объект преступления, дополнительный (факультативный) объект преступления.

O. A. Goncharenko

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

**THE OBJECT OF ELECTRICAL AND HEAT ENERGY THEFT
BY MEANS OF ITS ILLEGAL UTILIZATION**

Summary

The carried out research has allowed defining the generic object of crimes against property, and also the direct and supplementary objects of the energy theft.

Key words: object of a crime, generic object, direct object, supplementary (optional) object.